

СУТНІСТЬ ПРИБУТКУ: ВІД ДАВНИНИ ДО НАШИХ ЧАСІВ

У сучасних умовах господарювання головною рушійною силою ринкової економіки, основним спонукальним мотивом діяльності підприємств, незалежно від форм господарювання, є одержання максимальної суми прибутку як основного джерела конкурентного, динамічного розвитку виробництва й вирішення соціальних та екологічних проблем суспільства. Для будь-якого підприємства він є основним джерелом власних фінансових ресурсів, засобом для забезпечення розширеного відтворення. Для держави прибуток підприємства є важливим джерелом надходжень коштів до бюджету, що дозволяє їй виконувати свої соціальні та економічні функції. Окрім того, прибуток підприємства виконує роль індикатора ефективності як виробничих процесів окремих підприємств, так і економіки країни в цілому.

Одну з найперших спроб пояснити сутність прибутку було здійснено в трактаті “Гуань-Цзи” в IV – III ст. до н.е. в Китаї. В даному трактаті під прибутком розуміли ту частину грошей (золота), яка утворюється внаслідок нерівноцінного обміну: “Золоту відводиться роль грошей (правда таких, що забезпечують обмін, від якого все ж “вигоди у одних” бувають “більші, ніж у інших”), а з другого – золото оголошується товаром, якщо ним вимірюються ресурси держави”.

Еволюція поглядів на сутність прибутку починається з часів виникнення меркантилізму, найвидатнішим представником якого в Англії був Т. Мен. Джерелом прибутку меркантилісти вважали зовнішню торгівлю. Вони стверджували, що прибуток утворюється у сфері обігу, і визначали його як різницю між продажною і покупною вартістю товару.

З виникненням у XVII ст. в Англії класичної школи політичної економії, засновником якої був Уільям Петті, виникає твердження про “виробниче” походження прибутку, джерелом якого є не сфера обігу, а праця, виробництво. Виходячи з того, що робітник в процесі праці одержує не всю створену ним вартість, а лише мінімум засобів існування, Петті розглядає питання про додатковий продукт, який його власники обертають на свою користь. У. Петті не досліджував прибуток як самостійну категорію, але пов’язував його з рентою, яка розглядалась у двох її проявах: рента з землі і рента з грошей (відсоток), що становили основну форму додаткового продукту.

Таким чином, У. Петті та його найближчі послідовники приходять до висновку, що дохід у вигляді ренти і відсотка виникає в результаті створення працею додаткового продукту.

У XVIII ст. наслідуючи вчення У. Петті набула розвитку школа фізіократів, дослідження яких були спрямовані у сферу виробництва. Вони стверджували, що прибуток створюється лише в сільському господарстві. Основною формою доданої вартості виступає земельна рента, яку фізіократи ототожнюють з “чистим продуктом”, що є результатом додаткової праці робітника.

Найвидатнішим представником класичної економічної теорії XVIII ст. є Адам Сміт. У своїй праці “Дослідження природи та причини багатства”, яка була опублікована в 1776 році А. Сміт розробив найважливіші концепції трудової теорії вартості. Він вважав, що прибуток – це продукт праці, який привласнюється власником засобів виробництва. У зв’язку з цим вчений відзначає, що “вартість, яку робітники додають до матеріалів, зводиться... до двох частин, одна з яких оплачує їхню винагороду, а друга становить прибуток їхнього наймача на весь капітал, авансований ним у вигляді матеріалів і заробітної плати”. Також А. Сміт зазначає, “що прибуток на капітал визначається вартістю застосовуваного в праці капіталу і є принципово відмінним від заробітної плати”. Крім праці та прибутку, ще одним ціноутворюючим фактором, що визначає мінову вартість товару є рента.

Давід Рікардо, представник класичної політичної економії XVIII і початку XIX ст. був прибічником та продовжувачем теорії трудової вартості А. Сміта. Як і А. Сміт Д. Рікардо стверджував, що прибуток створює лише праця. На думку Рікардо прибуток і заробітна плата є не джерелами, а складовими частинами вартості, що створюється працею. Аналізуючи співвідношення прибутку із заробітною платою, він приходив до висновку, що зростання заробітної плати призводить до зменшення прибутку, і навпаки, збільшення прибутку відбувається внаслідок зниження заробітної плати.

У середині XIX ст. набуває розвитку теорія додаткової вартості К. Маркса. У вигляді перетвореної форми додаткової вартості виступає прибуток, який є мотивом діяльності капіталіста та показником ефективності розвитку капіталістичного виробництва. Прибуток утворюється як надлишок виручки над витратами капіталу, який безоплатно привласнюється власниками засобів виробництва. Джерелом прибутку К. Маркс вважав додатковий продукт, створений в сфері виробництва і реалізований у сфері обігу.

Вчені кінця XIX початку XX століття розглядали прибуток у двох видах: економічний прибуток і господарський прибуток. Прибуток з економічної точки зору – це різниця між грошовими надходженнями і грошовими виплатами. З точки зору господарської діяльності прибуток виступає різницею між величиною власних засобів підприємства на кінець і початок звітного періоду.

Розвиток ринкових відносин в економіці України зумовив необхідність нових підходів до управління формуванням і розподілом прибутку. А це означає, що й саме визначення прибутку зазнає певних змін. Не дивно, що у сучасних умовах серед вітчизняних та закордонних учених існують різні точки зору на поняття прибутку.

На сучасному етапі розвитку економіки прибуток від господарської діяльності трактується більшістю економістів як перевищення доходів над витратами. Однак і тут також є певна невизначеність, оскільки кожен з сучасних авторів пропонує вирахувати з доходу різні категорії витрат.

Зокрема, В.М. Гриньова, В.О. Коюда вважають, що прибуток – це перевищення доходів над витратами, і прибутком може вважатися тільки та частина доданої вартості, що створена в результаті реалізації продукції (товарів), виконання робіт, надання послуг.

Поддєрьогін А.М. вважає, що прибуток – це частина отриманого на вкладений капітал чистого доходу підприємства, що характеризує його винагороду за ризик підприємницької діяльності.

На думку О.О. Гетьман у прибутку акумулюються резерви всіх складових елементів діяльності підприємства: виробництво і реалізація, якість і асортимент, ефективність використання виробничих ресурсів.

Поляк Б.Г. визначає прибуток як кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства, який визначається як різниця між вибором і витратами.

Отже, як бачимо, на перший погляд, проста економічна категорія характеризується багатоаспектністю сутнісних сторін, а також різноманіттям форм, в яких вона постає. У зв'язку із цим на сьогодні поки що немає однозначного трактування сутності прибутку та методики його визначення. Теоретичні та методичні аспекти визначення прибутковості постійно привертала увагу дослідників.

Без перебільшення можна стверджувати, що прибуток є однією з найскладніших економічних категорій. На протязі декількох століть економістами-класиками досліджувалась сутність поняття “прибуток” та висловлювались різні концепції його формування.

НЦУК Олександра Сергіївна
Інститут обліку і фінансів
Житомирський державний технологічний університет
Телефон: (0412) 24-09-91